

Yalçın Koç ve Filozofluk Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Yalçın Koç and Philosophership

Süleyman DÖNMEZ*

Abstract

Yalçın Koç is not only a scientist, thinker, and theorist but also a sage and an original intellectual striving to reconstruct philosophical thought. This article does not focus on his diverse intellectual abilities but instead examines his position within Turkish-Islamic philosophy and the philosophical system he calls *nazariyat* (theoria). Although Koç does not regard himself as a philosopher, his *nazariyat* thought paves the way for evaluating him as a system philosopher.

Koç's understanding of *nazariyat* is an attempt to establish a theoretical framework independent of the philosophical traditions visible in the Greek-Latin Church territory (the West). According to him, philosophy as practiced in the Greek-Latin Church territory and in the Arab and Persian lands under its influence has deviated from *hak* (truth) and has been shaped by a mode of thinking that fails to reach *hakikât* (absolute truth). For this reason, Koç critically deconstructs Western philosophy and its philosophers while developing his own methodology, which he calls *nazariyat*. It is important to note that *nazariyat* should not be confused with theory. Theory (*kuram*) is a mode of thought produced through mental reasoning within a language, whereas *nazariyat* is an experiential process that begins with the contemplation of a fundamental reality, relying on the naturally active faculties of the soul, such as memory, imagination (*muhayyile*), and comprehension (*idrak*). In this respect, Koç's *nazariyat* differs from the epistemological processes of classical philosophy and proposes an alternative way of thinking (*tafakkur*).

The article, considering historical debates on the definitions of philosophy and philosophers, defines a philosopher as "a wise person who, without compromising truth, offers metaphysical solutions to the problems of their era." Philosophy, in turn, is equated with *hikmet* (wisdom). In this context, Koç's works, spanning 17 books and based on *nazariyat*, suggest that he fits this definition as a seeker of truth.

Koç's *nazariyat* aligns with the concept of the *hakim* (sage-philosopher) in Turkish-Islamic thought. In this regard, the article briefly touches on the roots of Turkish-Islamic philosophy, highlighting the role of Al-Farabi, whom Avicenna (Ibn Sina) referred to as the "Second Teacher" after Aristotle. It is noted that Al-Farabi's choice to write in Arabic rather than Turkish is seen as unfortunate for the Turkish-Islamic intellectual tradition. In contrast, Koç consciously thinks and writes in Turkish to address this gap, constructing a unique conceptual vocabulary. His philosophical critiques are often compared to Al-Ghazali's critiques of Peripatetic (*Meşşâî*) philosophy, provided that they are not reduced to mere political polemics. However, Koç's criticisms extend beyond a particular philosophical school; they encompass the entirety of Western philosophy and the traditions influenced by it. In this framework, Koç delineates the boundaries of the philosophies he critiques through the term *Greek-Latin Church territory*, arguing that these philosophies fail to engage with *hakikât*. In Koç's view, philosophy as practiced in the Greek-Latin Church territory

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türk İslam Düşüncesi ABD, Antalya, Türkiye, sdonmez@akdeniz.edu.tr

and in the Arab and Persian lands influenced by it consists merely of speculation (*fikriyat, logia*). To be confined to speculation is to lack *nazariyat*.

Koç's *nazariyat* can be regarded as the philosophical counterpart to Al-Ghazali's revival movement in the religious sciences. His aim is to abandon the traditional arguments of classical philosophy and rethink truth while constructing a new system at the conceptual level. Although Koç does not see himself as a philosopher, his intellectual systematization and solutions to fundamental philosophical problems suggest that *nazariyat* constitutes a distinct school of thought. As of today, this school does not appear to have withered. Rather, Koç nourishes it, breathing new life into its foundations. He reconstructs its core concepts and establishes an entirely new philosophical language.

In conclusion, regardless of whether Koç's work is classified as philosophy, his structured intellectual production and critical approach justify viewing him as a philosopher. Just as Al-Ghazali, despite rejecting the title of philosopher, came to be recognized as one over time, Yalçın Koç may also be regarded similarly in the future. His *nazariyat* not only offers a novel mode of thought but also has the potential to awaken a dormant intellectual tradition.

Keywords: Yalçın Koç, Nazariyat (theoria), Philosophy.

Öz

Yalçın Koç, yalnızca bir bilim insanı, mütefekkir ve teorisyen değil, aynı zamanda felsefi düşüncüyü yeniden inşa etmeye çalışan bir bilge, özgün bir düşündürdür. Bu makale, onun çok yönlü yetkinliklerinden ziyade, Türk İslam felsefesi bağlamındaki yerini ve “nazariyat” (theoria) olarak adlandırdığı felsefi sistemini ele almaktadır. Koç, kendisini bir filozof olarak görmemesine rağmen, ürettiği nazariyat düşüncesi, onun bir sistem filozofu olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Yalçın Koç'un nazariyat anlayışı, Grek-Latin Kilise diyarında (Batı) görünür olan felsefi geleneklerden bağımsız bir teorik çerçeve oluşturma girişimidir. Ona göre Grek-Latin Kilise diyarı ile bu diyarın etkisi altında kalan Arap ve Fars diyarlarında icra edilen felsefe, “hak”tan kopmuş ve hakikate ulaşmayan bir düşünüş biçimiyle şekillenmiştir. Bu nedenle Batı felsefesini ve filozoflarını eleştirel bir yaklaşımla yapı-söküme uğratmakta, buna karşılık kendi geliştirdiği yöntemi “nazariyat” olarak adlandırmaktadır. Bu nedenle nazariyat, kuram ile karıştırılmamalıdır. Kuram, zihinsel bir muhakeme ile bir dille üretilen düşündürdür. Oysa nazariyat, nefsin hafıza, muhayyile ve idrak gibi kendiliğinden faal olan güçlerine dayanarak doğan ya da doğrulan basit manzarayı seyir ile başlayan tecrübi bir süreçtir. Bu yönüyle, Koç'un nazariyat anlayışı, klasik felsefenin bilme süreçlerinden ayrılmakta ve alternatif bir düşünme biçimi (tefekür) önermektedir.

Makale, felsefenin ve filozofun tanımına ilişkin düşünce tarihindeki tartışmaları göz önünde bulundurarak, filozof kavramını “hak zemininde hakikatten taviz vermeden yaşadığı dönemin bazı sorunlarına metafizik bağlamda çözümler sunabilen bilge insan” olarak ele almaktadır. Felsefe ise hikmet ile özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda, Koç'un nazariyat esasında bugüne kadar kaleme aldığı 17 kitaba yayılan çözümlemeleri incelendiğinde, onun hakikati arayan bir bilge kişi olarak bu tanıma uyduğu görülmektedir.

Yalçın Koç'un nazariyat anlayışı, Türk İslam düşüncesindeki “hakîm” (feylesof) kavramıyla örtüşmektedir. Bu nedenle makalede Türk İslam felsefesinin kökenlerine bakıldığında, Filozof İbn Sina tarafından Yunan filozof Aristoteles'ten sonra gelen ikinci muallim olarak isimlendirilen Türk filozof Farabi'nin Türk-İslam medeniyetinin kurucu isimlerinden biri olduğu ve onun eserlerini Arapça yazmasının bir Türk-İslam geleneği adına talihsizlik olarak görüldüğü vurgulanmaktadır. Buna karşın, Koç'un Türkçe düşünerek ve yazarak bu eksikliği gidermeye çalıştığı ve kendine özgü bir kavram dağarcığı geliştirdiği belirtilmektedir. Onun felsefi çalışmaları, Gazali'nin siyasî polemiklerine indirgemek kaydı ile Meşâî felsefeye yönelttiği eleştirilere benzetilebilir. Ancak Koç'un eleştirileri, yalnızca belirli bir felsefi okula (ekole) değil, Batı felsefesinin tamamı ile ondan etkilenen felsefeler yönelmiştir. Bu çerçevede Koç, “Grek-Latin Kilise diyarı” ifadesiyle, eleştirdiği felsefelerin sınırlarını çizer ve bu felsefelerin hakikate temas etmediğini savunur. Çünkü Grek-Latin Kilise diyarında ve bu diyardan etkilenen Arap ve Fars beldelerinde icra edilen felsefe, fikriyattan (logia) ibarettir. Fikriyattan ibaret olmak, nazariyatsız olma demektir.

Yalçın Koç'un geliştirdiği nazariyat, Gazali'nin daha çok dini ilimler çerçevesinde yürüttüğü ihya hareketinin felsefi bir karşılığı olarak değerlendirilebilir. Koç'un amacı, klasik felsefenin geleneksel argümanlarını terk ederek hakikati yeniden düşünmek ve kavramsal düzlemde yeni bir sistem inşa etmektir. Felsefenin temel meselelerine kendine özgü yöntemlerle çözümler sunan Koç, kendisini filozof olarak görmese de düşünsel sistematiği bir felsefi ekol olarak değerlendirilebilir. Günümüz itibarıyla bu ekol, kurumuş görünmemektedir. Lakin Koç, sözü edilen ekolü yeşerterek ona can suyu vermektedir. Onu yeniden yeşertecek terimleri yeniden inşa etmekte ve yepyeni bir felsefe dili inşa etmektedir.

Sonuç olarak, Koç'un yaptığı işin felsefe olup olmadığına dair tartışmalar bir yana, onun sistemli düşünce üretimi ve eleştirel yaklaşımı, bir filozof olarak anılmasını mümkün kılmaktadır. Tıpkı Gazali'nin kendisini filozof olarak görmemesine rağmen büyük bir filozof olarak kabul edilmesi gibi, zamanla Yalçın Koç'un da benzer şekilde değerlendirilebileceği öngörülmektedir. Koç'un geliştirdiği nazariyat, yalnızca yeni bir düşünce biçimi sunmakla kalmayıp, uyuyan bir geleneğin yeniden uyanmasına da vesile olabilir.

Anahtar Kavramlar: Yalçın Koç, Nazariyat, Felsefe.

Başlarken

“Kaht-ı rical”, “kıymetli insan yetişmemesinden ileri gelen devlet adamı ve yönetici kıtlığı” demektir. Artık Türkiye, sadece kaht-ı rical değil, görece nice vakittir, kaht-ı felâsife havası yaşamaktadır.

Felâsife feylesof (filozof) sözcüğünün çoğuludur. Çağdaş Türkçede eski Türkçe bir kelime olan felâsife ve feylesof artık kullanılmamakta, felâsifeye filozoflar, feylesofa ise filozof denmektedir. Biz incelememizde çağdaş Türkçeyi daha çok tercih etmekle birlikte dilin musikisi ve vurgu bakımından gerekliyse eski Türkçeyi de kullanmaktan geri durmadık.

Filozof, en basit anlamıyla felsefe yapan kişi, felsefe ise filozofun yaptığı iştir. Elbet bu tanımlama kapalıdır. Öyle ya, filozofun yaptığı felsefe nedir, nasıl yapılır? Netameli sorulardır bunlar.

Düşünce tarihinde felsefenin ne olduğu üzerine bir uzlaşa sağlanmış değildir. Dahası felsefenin ne olduğu hususunda uzlaştırılması imkânsız görünen fikir ayrılıklarına rastlanır.¹ Felsefenin ne olduğu konusunda uzlaşmaz görünen fikirler arasında biraz tuhaf gelse de felsefenin nasıl yapıldığını kavramak, felsefenin ne olduğunu ortaya koymaktan daha kolay görünür. Çünkü felsefe felsefenin ne olduğuna göre daha açık görünen bir dizi ilkeye dayanılarak icra edilir.

Felsefe yapma ilkeleri “öznellik, eleştirel tavır, kendi içinde tutarlı olma, rasyonelliği kaybetmeme ve bütüncül bakma”² şeklinde sıralanabilir.

Filozoflar, yöneldikleri şeyi, ki buna en geniş anlamda varlık (vucud) ya da varolan (mevcud) derler³, felsefe yapma ilkelerini ihlal etmeden, anlamaya çalışırlar. Bu, bazen bir çözümleme bazen de bir temellendirme şeklinde tezahür edebilir. Elde edilmek istenen ise, nihayette yönelinenin bilgisidir. Felsefe de -ifade edildiği şekliyle en geniş anlamıyla- varlığın ya da var olanın ne olduğunu anlayıp anlatmaya çalışan filozofun öne sürdüğü düşüncelere, fikirlere denir. Bu bağlamda gerek filozof gerekse filozofun icra ettiği felsefe ile öne sürdüğü fikirlerin beşer tarihinde bazen olumlu bazen olumsuz nadiren de tarafsız algılamalara ve tavır alışlara maruz kaldığı dikkat çekmektedir. Bizim bu çalışmada yaklaşımımız da yukarıda resmedilen algı ile tavır alışın ötesine aşmayacaktır.

Başlarken ifade edelim, çalışmamızın konusu “filozof” kavramının algısal çözümlemeleri ile felsefeye ya da filozoflara karşı takınılan tavırların sergilenmesi değildir. Bu nedenle biz bu çalışmada öncelikle “filozof” sözcüğüne yüklenen olumsuz ve tarafsız anlamaları bir tarafa bırakarak hem filozofu hem de felsefeyi olumlu anlamda kullandık. Çünkü biz bu yazıda filozofu (hakîm), “hak zemininde hakîkâten taviz vermeden yaşadığı devrin bazı sorunlarına metafizik bağlamda çözümler sunabilen hikmet ehli bilge insan”; filozofun yaptığı işi ise felsefe (hikmet) olarak anladık.

Hak, gerçeğe; hakîkât, gerçekliğe; hikmet, dalalete engel olan ilme; hikmet ehli bilge insan ise, sapkın fikir ve inançlara engel olan ilim ile bilgi sahibi⁴ kişiye tekabül ettirilebilir.⁵ Lakin özellikle hak ile gerçek ve hakîkât ile gerçeklik⁶ kavramlarının eş anlamlı olduğu düşünülmemelidir. Benzer şekilde “ilim ile bilgi sahibi kişi” derken, günümüz Türkçesinde eş anlamlı olarak kullanılan “ilim” ve “bilgi”

¹ Bkz. Cevizci, Ahmet, *Felsefe*, Sentez Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 2008, s. 16.

² Bkz. Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, Dokuzuncu Baskı, İzmir 2001, s. 3.

³ Türkçe felsefe dilinde yer yer karmaşa söz konusudur. Bu karmaşa, “varlık, varolan; vucud, mevcud” kavramlarının kullanımında da dikkat çekmektedir. Son zamanlarda vucud, varlık; mevcud, varolan kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu eşleştirme bazı hususları temellendirmede sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle Yalçın Koç, vucud kavramını varlık kavramı ile eş anlamlı olarak görmemektedir. Onun nazarında varlık, için dıştan bir bohça gibi bağlıdır. Vucud, mevcuda mahsus esastır. Mevcud ise, suret bakımından cevhere rabt cihetidir. Bu nedenle mevcudun varlık, vücudun da beden ile karıştırılmaması gerektiğinin altını çizer. Varolan kavramına Koç’ta pek rastlanmamaktadır. Daha geniş bilgi ve Koç’un temellendirmesi için bkz. Koç, Yalçın, *Akıl ve Nazariyat: Akıl Kaynağı ve Esası Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2024, s. 29, 30.

⁴ İlim ile bilgi sahibi olan ilim cihetinden bilgiyi çözümleyebilir. Bu husus burada açılmayacaktır.

⁵ Krş. Kutluer, İlhan, *İlim ve Hikmetin Aydınlığında*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 117-120.

⁶ “Hak ile gerçek” derken hak cihetinden gerçeğin, “hakîkât ile gerçeklik” derken hakîkât cihetinden gerçekliğin idrakini kastediyoruz.

kelimelerini yan yana getirerek dilbilgisi bakımından eski Türkçe ile yeni Türkçeyi birleştiren vurgulu ya da anlam açısından kusurlu bir cümle inşa etmedik. Aksine “ilim ile bilgi sahibi kişi” ikilemesini bile isteye kullanmak suretiyle ilim ile bilgi ikilemesi ile ilmin bilgiyi kuşattığına dikkat çektik. İlim ve bilgi kelimelerinin muhtevaları dikkate alındığında ilimin ve bilginin ayrışan ve birleşen yönleri değişik nokta-i nazarlardan kolayca tespit edilebilir.⁷

İncelemede öncelikli hedefimiz, ilim ile bilgi kelimelerinin ayrışan ve birleşen yönlerini ortaya koymak değildir. Sadece yanlış anlaşılma ihtimalini mümkün olduğunca ortadan kaldırmak için küçük bir açıklama ile incelenen konuya kapı aralamak istedik. Ancak ele alacağımız konu bakımından hem gerekli olduğundan hem de meramımızı daha iyi anlatabilmeye fırsat sunacağından Türkçede genelde eşanlamlı olarak kullanılan ama özellikle felsefe icrasında bizce işlem ve kaplam bakımından aynı olmayan “hak-gerçek”; “hakîkât-gerçeklik” kavramlarına kısaca temas edeceğiz.

Çalışmanın konusu, Yalçın Koç. Hemen bir kayıt koyalım, Yalçın Koç’u bir makale hacmine sığdırmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle bu incelemede Koç’un sadece Türk-İslam felsefesi bağlamında yerine işaret etmeye çalışarak onun bir filozof olup olmadığı meselesini tartışmaya açtık.

1. Ana Çizgileriyle Felsefenin Türk İslam Dünyasındaki Yolculuğu

Felsefe milattan önce özellikle yedinci yüzyıl ile milattan sonra üçüncü yüzyıl sonlarına kadar Eski Yunan düşüncesinde etkin olduktan sonra Latin dünyada görünür olmuştur. Bu süreç Grek-Latin Kilise diyarı⁸ olarak adlandırılabilir. Grek-Latin Kilise diyarı bazen örtük bazen aleni olarak öncesinde Yahudilik, sonrasında Hristiyanlık kültürü ile kaynaşarak neşvünema bulmuştur.⁹

Grek-Latin Kilise diyarını kuşatan etkinlik ile etkinin özellikle milattan sonra yedinci yüzyıl itibariyle Arap ve Fars coğrafyasını da kuşattığı unutulmamalıdır. Öyle ki, İslam’ın doğuşu sonrasında Grek coğrafyada serpilten felsefenin (philosophia) hassaten milattan sonra sekizinci yüzyıldan itibaren Arap ve Fars diyarında güçlü taraftarlar bularak yeniden canlandığı görülmektedir. Özellikle kökleri İslam öncesi Türk düşüncesi ile kültürüne uzanan birçok etken ile yeni bir yapılanmayla İslam medeniyetinin bir parçası olur. Böylece ilk muallim olarak anılan Aristoteles’ten sonra ikinci muallim olarak vasıflandırılacak olan büyük Türk feylozofu Farabi’nin gayretleriyle nev’i şahsına münhasır bir felsefe (hikmet) geleneği inşa edilir. İslam coğrafyasında ağırlıklı olarak müslümanlarca ortaya konan bu felsefe, nispeten geç bir dönemde (19.yy.) “İslam felsefesi” olarak tesmiye edilecektir.¹⁰

İslam felsefesi, Müslüman coğrafyada açığa çıkarak rüştünü ispat ettikten sonra Grek-Latin Kilise diyarına nakledilen bir Türk-İslam düşünce geleneğidir. İslam felsefesinin etkinliği ve etkisi gerek Arap ve Fars gerek Grek-Latin Kilise diyarında 10. yüzyıla kadar yoğun 13. yüzyılın başlarına kadar dalgalı bir seyir izleyerek devam eder. Türk-İslam düşünce geleneği noktainazarından ise, 13. yüzyılda (Hacı Bektaş’lar, Yunus Emre’ler, Nasreddin Hoca’lar, “...” ile) zirveyi gören Türk-İslam medeniyeti

⁷ Eski Türkçe ile yeni Türkçe kelime ile kavramları işlem-kaplam bakımından ayırarak ilerleyen bir dilin bir felsefe inşasını nasıl sağlayabileceği hususunda örnek iki çalışma olarak bkz. Dönmez, Süleyman, “Emanet Ahlakı ve Yunus”, *Yunus Emre ve Hikmet Ahlakı* (Yunus Emre Felsefe Dizisi 3. Cilt), Yunus Emre Enstitüsü, Ankara 2021, s. 61-81; Dönmez, Süleyman., Yıldırım, A. Münir, “Bir Türk Ahlak Felsefesi İnşası İçin Kavram Temellendirmesi”, *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi* (4 - 05 Mayıs), Adana 2018.

⁸ “Latin-Kilise diyarı”, Yalçın Koç’un fikriyat (logia) merkezli felsefe icra eden dünya için kullandığı genelleşebilen bir kavramsallaştırma.

⁹ Grek-Latin Kilise diyarının kültürel olarak biçim almasına özellikle Sakalar ve Etrüskler üzerinden eski Türk dünyasının değer yargıları da etki etmiştir. Bu temas burada göz ardı edilmiştir. Bu bağlamı derinleştirmek isteyenler için bkz. Bayraktar, Mehmet, *Yunanistan’da Saka Türkü Üç Filozof*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013; Asena, G. Ahmetcan, *Turkanlarda (Etrüsk) Tanrı, Ruh ve Ölüm*, Altınordu Yayınları, Ankara 2019.

¹⁰ Bkz. Türker, Ömer, *İslam Felsefesine Konusal Giriş*, Bilay-Lisans Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara 2020, s. 11-14.

ve felsefesi, etkinliğini ve etki gücünü 17. yüzyıl sonlarına kadar korur. Lakin özellikle 16. yüzyıldan itibaren önce duraklama ardından gerileme başlar.¹¹

Türk-İslam medeniyetinin aydınlık yüzü, elbette, sadece İslam felsefesi değildir. İslam felsefesi Türk-İslam medeniyetinin oluşumunda öncüdür. Sonrasında felsefileşen kelam ile tasavvuf öne çıkar.¹² Esasen felsefe, kelam ve tasavvuf, üç ayrı gelenek de olsalar, tartıştıkları mevzular ortak görünür. Ortada duran bir soruna bazen artıp eksilen ilkelere dayanılsa da aynı gaye doğrultusunda bir çözüm arayışı vardır. Mesela doğru (kesin/yakîn) bilgiye erişmektir gaye; sorun ise, yakînî bilgiye nasıl ulaşılabileceğidir. İlkeler bakımından çözümlersek, felsefe aklı ve tecrübeyi öncelerken, kelam buna nakil yoluyla gelen ilâhî bilgiyi eklemiştir. Tasavvuf ise, yakînî bilgiye erişmede ilâhî bilginin naklini yeterli bulmayarak felsefe ile kelamın kullandıkları yöntemin yetersiz olduğunu öne sürmüş ve yeni bir yol aramıştır. Demek ki, Türk-İslam medeniyetini şekillendiren düşünce gelenekleri özde karşıt oluşumlar değildir. Amaç doğrultusunda biri ötekinin eksik ya da yetersiz kaldığını fark ederek eksik yönü tamamlamaya çalışmaktadır. Bu durum üç düşünce geleneğinden kurucu görünen İslam felsefesinin iki ana gövdeye ayrılarak ele alınmasından bile kolaylıkla tespit edilebilir.

İslam felsefesi tarihinde İslam felsefesinin çizgisel gelişimi, yaygın sınıflamaya göre Meşşâî ve İşrâkî olarak ele alınır. Meşşâî felsefe, Kindî ile başlatılır. Kurucu özne olarak Fârâbî'ye haklı bir pâyeye verilir. Meşşâîliğin İbn Sînâ ile zirveye ulaştığı düşünülür. İbn Sînâ tartışmasız Türk-İslam felsefe geleneğinde en etkili şahsiyettir. Aynı zamanda bir köprüdür. Çünkü o, bir “doğu” (şark) felsefesinden (meşrikî hikmet) bahsetmektedir. Meşrik, “şark”tan gelir. “Şark”, güneşin doğduğu yerdir. Meşrikî hikmet, genç yaşta fikirlerinden dolayı idam edildiği için İbn Maktul olarak anılan Suhreverdî tarafından geliştirilerek okullaşır ve İşrakilik adını alır. İşrak, doğan güneşle gelen nurlanma, aydınlanma demektir.¹³

İslam felsefesinin çizgisel gelişimi dikkate alındığında da farklılaşmanın, tıpkı kelam, felsefe, tasavvuf ayrışmasında da karşılaşıldığı üzere, yoğurt yiyiştten kaynaklandığı görülür. Bir başka ifadeyle; varılmak istenen hedef doğrultusunda Meşşâî filozofların (hakîm) tercih ettiği husûlî (bahsî) yöntem ve mutasavvıflarca (teellüh ehli /müteellih) tercih edilen huzûrî (şuhûdî/keşfî) yöntem, kendini müteellih-hakîm olarak gören Suhreverdî'yi tatmin etmediğinden yöntem değişikliğine giderek, bahsî yöntemle huzûrî yöntemi birleştirir. Böylece İşrakilik, tercih edilen yöntem itibarıyla Meşşâî felsefeden ayrılır¹⁴

İfade edildiği üzere, kesin bir bilgiye ulaşabilme arzusu, özellikle filozofları farklı yöntem arayışlarına sevk eder. Bu bağlamda kesin bilgi meselesi biraz açılmalıdır. Açıktır ki, bilgi, bir nesne ister. Bu durumda sorulmalıdır. Ulaşılmak istenen kesin bilgi, neyin bilgisidir?

Ulaşılmak istenen kesin bilgiye, hakîkât de denir. Bir bakıma asıl gaye, hakîkâte ulaşmaktır. Bir başka deyişle; bilgi, hakîkâti veriyorsa kesindir. Ayrışmaların asıl sebebi bu suale verilen yanıtlardır.

Tek bir bilgi söz konusu değildir. Birçok bilgi vardır. Bu durumda hangi bilgi hakîkâtin bilgisidir? Diğer taraftan hakîkât nedir? Mevzu, görünenden karmaşıktır. Bu nedenle bazen ayırtırmadan birbirinin yerine kullandığımız “hak, hakîkât; gerçek, gerçeklik” gibi kavramların nüansları ifşâ edilmelidir. Bu, eski ile yeniyi bütünleştirebilmek demektir. Yalçın Koç'u anlamak için de elzem görünmektedir.

¹¹ Krş. Köseoğlu, Nevzat, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 1991, s. 102, 207.

¹² Bkz. Türker, Ömer, *İslam Düşünce Gelenekleri: Kelam, Felsefe, Tasavvuf*, Ketebe Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2021, s. 8.

¹³ Daha geniş bilgi için bkz. Adamson, Peter ve C. Taylor, Richard, *İslam Felsefesine Giriş*, Tercüme: M. Cüneyt Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 35, 103, 221.

¹⁴ Husûlî ve huzûrî yöntem için bkz. Tülüce, Hüseyin Adem, *İslam düşünce Geleneğinde Taşköprülüzâde'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İlâhiyât, Ankara 2023, s. 203-209.

2. Hak ve Hakîkât ile Gerçek ve Gerçeklik İlişkisi Üzerine Bir Girizgâh

Gerçek-geçeklik, hak-hakîkât kavramlarını “onto-epistemik” zeminde ayrıştırıyorum. “Onto-epistemik”ten ise görüneneye dair üretilen fikriyatı kastediyorum.¹⁵ Fikriyattan murat, zihnin ve bir dilin sınırları içinde muhakemeye dayalı olarak üretilen düşüncelerdir. Bir dil, Türkçe, Arapça, İngilizce gibi lisanlardır. Bir başka ifadeyle önermesel dildir.

Önerme bir dilde kurulur. Bir bakıma kurgulanır. Zira suretsiz isme dayanır. Mesela, Aristoteles’in “insan düşünen bir hayvandır” önermesi suretsiz olan hayvan isminin insana yüklenmesiyle kurulmuştur. Çünkü Aristoteles tarafından tasarlanan kategorik yüklem mantığının esası suretsiz isimdir.

Suretsiz, işsiz demektir. Kaynağı hakîkâte dayandırılmayandır. Bu nedenle insanı önce hayvan cinsine indirgeyip sonra düşünme yetisi (logostikon) ile ayrı bir tür olarak sınıflayan Aristoteles’in yüklem mantığınca kurgulanan “insan düşünen bir hayvandır” önermesi fikriyattan (logia) ibarettir. Bir başka ifadeyle, cevheri -insanı-, araz -düşünce- üzerinden -cins, tür gibi- dilsel kategorilerle tanımlamaya çalışmak zihinsel bir kurgudan ibarettir.¹⁶

Fikriyat, gerçektir. Varlığa dair bilgi verir. Ancak varlığa dair bilgi ile idrake gelen bir gerçek, düşünsel olabilir. Düşünsel olan bir gerçek, elbette farklılaşan onto-epistemik görünümlere bürünebilir. Mesela bir dilde söz olarak görünebilir. Yazıya dökülebilir. Sadece zihinde olabilir. Gerçeğin aynı bir cephesinden de söz edilebilir.¹⁷

Ayn, felsefede zihni (mücerred/soyut) varlığın mukabili olarak “duyularla idrak edilen hâricî (müşahhas/somut) varlık” için kullanılır. Ancak duyularla idraki kâbil olmayan zihinsel tezahürler de vardır. Onlar da gerçektir. Bu durum, yazıda ve sözde olanlar için de geçerlidir.

Sorun zihinde, yazıda ya da sözde olanın gerçek olmasından öte, gerçeğin hakka işaret edip etmemesinde düğümlenir. Çünkü gerçeğin haktan iz taşıyabilmesi için hakîkâti inkâra sürüklememesi gerekir.

Gerçek bir gerçekliğe bağlanır. Hak ise, hakîkâten iz taşır. Hakîkâte temas eder ve ettirir. Hak, hakîkâten iz taşıması hasebiyle gerçeği ve gerçekliği aşar ve kuşatır. Ancak her gerçek ile gerçeklik, hakka işaret etmeyebilir. Öyle ki, hakka işaret etmeyen bir gerçek ile gerçeklik zihinde, yazıda, sözde hatta âyanda görünür olabilir. Farklılaşan bu onto-epistemik görünümlerin örtüşmesi (kombinasyonlar) mümkündür. Mesela zihinde ve sözde; sözde ve yazıda; âyanda ve zihinde; ayanda, zihinde, yazıda ve sözde; âyanda ve zihinde; âyanda ve yazıda... gibi.

Hak ile hakîkât, onto-epistemik zeminde yakinen idrak (ilme’l yakîn) edilemez. Yani hak ile hakîkâtin kesin bir bilgisine ulaşılamaz. Onto-epistemik çerçeve, gerçeğin bilgisine ulaştırabilir. Gerçeğe işaret eden bir gerçeklik tasavvuruna da geçilebilir. Ancak bu bağlamda elde edilen gerçeğin bilgisi ile gerçeklik tasavvuru, ihtimalidir. Göreli bir bilgidir. İhtimali ve göreli olan bir bilginin hakka işareti tesadüfe dayanır. Böylesi tesadüfler, kişiyi bir hakîkât arayışına sevk edebilir. Ancak istikameti olan bir yol değildir. Bir sonuca da gidilemez. Çıkmaz sokak gibidir. Paradoksaldır.

Hakkı yakîni bir ilimle idrak (bilme) nazariyatla mümkündür. Nazariyat, nefsin (psukhe) basit manzara esasında icra ettiği seyirdir.¹⁸ Nazariyatla nefsin güçleri vasıtasıyla gönle bağlı olan akıl,

¹⁵ Dönmez, Süleyman, *Aklın Birlikten Çokluğa Yolculuğu*, Birleşik Yayınları, Ankara 2009, s. 41. Dönmez, Süleyman, *Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet: Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı*, Karahan Yayınları, Adana 2025, s. 72, 73.

¹⁶ Krş. Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2014, s. 20; Koç, Yalçın, *Theologia’nın Esasları: Felsefe’nin ve Teoloji’nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 107.

¹⁷ Bkz. Tülüce, Hüseyin Adem, *İslam Düşünce Geleneğinde Taşköprülüzâde’nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, s. 85.

¹⁸ Koç, Yalçın, *Theologia’nın Esasları*, s. 13.

vücut esasında mevcudu teşkil eder.¹⁹ Bu bir inşadır. İnşa, nefsin hafızadaki mevcudu muhayyileye basit manzara olarak rabdetmesiyle vâkî olur.²⁰ Bir bakıma doğuma benzer. Bu işleme keşfi-inşâ da denebilir. Bir başka ifadeyle; aslî isim, suret rabdeden cevher olarak psukhe tarafından muhayyileye rabdedilmek suretiyle basit manzara olarak doğmaktadır. Bu nedenle ona müteşekkil psukhe yahut müteşekkil dil de denir.²¹ Muhayyilede doğan aslî isim, haktır. Hakîkâten iz taşır. Zira hak, keşfi-inşâ yoluyla açık olur ve yüzü hakîkâte dönüktür.

Hakîkâtin izlerini okuyabilmek, ilme'l yakîn'in künhüne ermektir. İlme'l yakîn'in künhüne ermek, gerçek ile gerçekliğin yakîni bir bilgi olmadığını apaçık idrak etmek demektir. Hakta hakîkâtin izlerini okumanın ise öznel bir deneyim olduğunu fark etmektir. Öznel deneyimden maksat, idrakin tecrübî bir dayanağının da olmasıdır. Gerçeğin kaynağını hak bakımından idrak etmektir. Bu idrake ayne'l yakîn de denir. Ayne'l yakîn idrak, hakîkâte işaret eder. Hakîkâtin okunmasıdır. Hakîkâti okuyanlar hakîkât bakımından hakkı okuyup yazmaya başlarlar ki, bu cihete hakka'l yakîn denir.

Aklı selim sahibi olan, ilme'l yakîne; kalbi selim olan, ayne'l yakine; zevki selim sahibi olan ise, hakka'l yakîne vakıftır. Mertebe itibarıyla zevki selim ile hakka'l yakîni idrak eden, kalbi selim ile aynel yakîni mertebede zuhur eden şuuru aşarak kuşatır. Kalbi selim ile ayne'l yakîni idrak eden, aklı selim ile ilme'l yakîni mertebede zahir olan şuuru aşarak kuşatır.

Kâinatı ve dünyayı, dünya hayatından ayırıyorum. Kâinat ve dünya vardır. Haktırlar. Lakin genel anlamda kâinat (oluş), özelde dünya üzerine düşünceler, icraatlar, icatlar gerçektir. Bu gerçeğe dünya hayatı adı verilir. Dünya hayatı gerçektir.

Her gerçek hak değildir. Lakin her hak, gerçektir. Hak, hakîkâten iz taşır ve gerçektir. Ama her gerçek haktan iz taşımaz. Haktan iz taşımayan bâtil olur. Bâtil da gerçektir.

Gerçeğin zemini beyin ve zihindir. Kaynağı duyumdur. Bütün bu vasatlarla görünür olan ve dilleşerek bir dile dökülen gerçek, dünya hayatıdır. Dünya hayatında iyi, güzel bir insan olmak gerekir. Ötesi vakti saati gelince çözülecek olan bir bilmecedir. Dünya hayatında kesin bir bilgiye ulaşmak zor görünmektedir. Tecrübeler kişiyi bir basamak derine taşımaktadır. Ama hak olanın hakîkâtini yakinen idrak ölümüne kalmış gibidir. Esasen o da meçhuldür. Bu nedenle insan ölmeden önce ölmenin bir yolunu arar. Felsefenin ölmeyi öğrenme sanatı olarak tanımlanmasında asıl sâik de buradaki kapalılık olsa gerektir.

Demek ki, dünya hayatındaki yolculuk, kendini bilmekle başlamak durumunda. Umut edilen kendini bilen Rabbini de bileceğidir. Hak bakımından hakîkâte temas edebilmedir.

Hakka temas eden gerçek ile hakka duvar olan gerçeği ayırmak, her kişinin değil, er kişinin işidir. Yalçın Koç, tam da bu bağlamda hakka temas eden gerçek ile hakka duvar olan gerçeği idrak etmede önemli bir işleve sahip olan nazariyatı (theoria)²² ile filozofluğu çoktan hak etmiş görünmektedir.

3. Yalçın Koç ve Felsefe

Yalçın Koç, bizim gözümüzde, tarafımızdan yapılan felsefe tanımına binaen filozoftur. Lâkin hemen ifade edilmeli ki, Koç, eserlerinde genel anlamdaki felsefe ve filozof algısına referansla felsefeleri ve filozofları eleştirdiğinden olsa gerek, kendisini filozof olarak görmemektedir. Zira onun nazarında felsefe (philosophia) Grek-Latin Kilise diyarı ile bu diyardan etkilenen coğrafyalarda görülen haktan

¹⁹ “Mevcud-vücut-teşkil” birliği için bkz. Koç, Yalçın, *Akl ve Nazariyat*, s. 27-58.

²⁰ Krş. Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası*, s.116,138.

²¹ Koç, Yalçın, *Theographia'nın Esasları: Teoloji ve Matematik İnşası Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2009, s. 21.

²² Yalçın Koç'un nazariyatı başlı başına bir çalışma konusudur. Bu makalede “Yalçın Koç ve nazariyat” mevzusu ele alınmadı. Sadece küçük göndermeler yapıldı. Bizim burada ulaştığımız bir çok sonuç, özde onun inşa ettiği nazariyatına bağlanan yorumdan ibarettir.

kopuk, hakîkâte temas etmeyen fikirler (fikriyat/logia) yığımından ibarettir.” Filozof (Philosophos) ise bu fikirlerin içinde kaybolmuş bir bireydir. Bu nedenle Grek-Latin Kilise diyarı ne öteden beri nakledile gelen ne de günümüz dünyasının ürettiği pek çok soruna dün olduğu gibi bugün de bir çözüm üretebilmiş değildir.²³

Koç, felsefeye ve filozofa yüklediği olumsuz anlamdan ve felsefenin hakîkâte temastaki başarısızlığından hareketle kendisine “filozof” ve yaptığı işe de felsefe denmesinden uzak durmak istemektedir. Kendince haklı gerekçelere de sahiptir. Çünkü Koç’a göre Grek-Latin Kilise diyarında yaygınlık kazanan felsefî fikirler, haktan kopmuş hakîkâte temas etmeyen düşüncülerden ibaret olduğundan o, felsefeyi, filozofları ve felsefî fikirleri, sıkı bir eleştiri ile yapı-söküme uğratarak çürütmek ister. Yaptığı işe ise nazariyat adını verir. Nazariyat nefsin kendiliğinden etkin olan hafıza, muhayyile, idrak gibi güçlerine dayanarak aslî isim olarak doğan basit manzarayı seyir ile başlayan bir icraatıdır. Basitten murat, bireşime (sentez) ve ayrışmaya (analiz) ihtiyaç duymayan sadelikte olma hâlidir.²⁴

Koç, her ne kadar felsefeden uzak durmak istese de yaptığı işin bir felsefe olduğu ithamından kurtulması zor görünmektedir. Ancak onu eleştirdiğine indirgemekten de kaçınmak gerekir. Bu durumda Koç, sadece bizim anladığımız ve tanımladığımız esasta felsefe yapmakta ve filozof olarak anılmayı hak etmektedir. Zira Koç’un hakîkâte karşısına aldığı; hak olan felsefe (hikmet) ile filozof (feylesof/hakîm) değil, gerçek olan “philosophia” ile “philosophos”tur.

Hemen uyaralım: Koç, eserlerinde “felsefe” ile “philosophia”yı, feylesof ile “philosophos”u kesinlikle ayırmamaktadır. Onun nazarında felsefe, “philosophia”, filozof (feylözof) ise “philosophos”tur. Lakin bizim lügatimizde “Philosophia”, felsefe (hikmet); “philosophos”, filozof (feylözof/hakîm) değildir. Benzerlik sadece telaffuzdadır. İçerik özellikle Türk -İslam düşüncesi bakımından tamamen farklılaşmıştır. Bu nedenle temellendirme ve kavramsal ayrıştırma tamamen şahsımıza aittir.

“Philosophia”, felsefe (hikmet); “philosophos”, filozof (feylözof/hakîm) değildir” ifadesi, ilk etapta kafaları karıştırabilir. Lakin bizim anlatmaya çalıştığımız, öyle kafaları karıştıracak bir mevzu olarak düşünülmemelidir. Zira durum gayet açıktır.

Mevzuyu kısaca izah edelim.

Grekçe kökenli “philosophos” sözcüğü, Osmanlı Türkçesine “feylesof” olarak aktarılmıştır. Feylozof kelimesinin çoğulu, yukarıda da ifade edildiği gibi, felâsifedir. Türk-İslam düşüncesinde feylesof, “hakîm” kelimesi ile eşanlamlıdır. “Philosophia” ise “hikmet” kelimesiyle karşılanmıştır.²⁵ “Felsefe” ise, Grek-Latin düşüncesiyle temasa geçildiği dönemde sık kullanılan bir sözcük değildir. Bu nedenle hikmetin “philosophia”ya indirgenerek ona “felsefe” denmesi, nispeten geç bir dönemdir. Koç, elbette karşısına hikmeti değil, “philosophia”ya indirgenen felsefeyi; hakîm olan filozofu değil, “philosophos” ile özdeşleşen filozofu almaktadır.

Neticeyi kelimeler felsefe ile filozofun Grek-Latin diyarında rastlanan philosophia ile philosophos sözcüklerindeki ses benzerliği, sadece Grekçe yahut Latince ya da başka bir dildeki bir sözcüğün Türkçede ifade edilmesinden ibarettir. Bir başka ifadeyle; Grek-Latin diyarının “philosophia” ve “philosophos” sözcüğüne yüklediği anlam ile Türk muhayyilesinin felsefe ve filozof kelimesinden anladığı özdeş değildir. Bu nedenle Grek- Latin diyarının “philosophia”sını, Türk düşüncesinin felsefesine, “philosophos”unu da filozofuna indirgenmesi doğru değildir. Açıktır ki, kültürel çeşitlilik

²³ Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası*, s. 20.

²⁴ Bkz. Koç, Yalçın, *Theologia’nın Esasları*, s. 39ff.

²⁵ Keklik, Nihat, *Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1987, s. 2.

dikkate alındığında bir dildeki kelime ve kavramları özdeşleştirme yanlıgı doğurur. Bu nedenle asıl olan, bir dilde olanı anladıktan sonra onu diğeri bir dilde ifade etmektir. Ancak bu, birebir nakletme değil, yaklaştıran bir anlamlandırmadır. “Philosophos”un filozof, “philosophia”nın felsefe olarak ifade edilmesi de böyledir. Bir yaklaştırma çabasıdır. Yaklaşık anlamalar özdeş değildir. Bu nedenle yaklaştıran ifadeleri özdeş görme indirgeyici bir tavidir. Düşünürken indirgeyici tavır sıkça karşılaşılan hatalı bir durumdur. İndirgeme hatası, anlamı daraltır. Anlam kaymalarının üzerini örter. Dahası gerçek anlam tamamen kaybolabilir.

Hâsılı “philosophos”, anlam bakımından da “feylesof” (filozof) ile örtüşüyor ise -ki bu çok mümkün görünmüyor- Yalçın Koç, “feylesof” (filozof) değildir. Ama feylesoftan murat, “hak zemininde hakikâttan taviz vermeden yaşadığı devrin bazı sorunlarına çözümler sunabilen hikmet ehli bilge insan” ise -ki bizce feylesoftan kasıt budur- Koç, bugüne kadar özellikle “nazariyat” bakımından ortaya koyduğu 17 kitap dikkate alındığında; “hak zemininde hakikâttan taviz vermeden yaşadığı devrin bazı sorunlarına çözümler sunabilen hikmet ehli bilge insan” olarak iş gördüğünden feylesoftur. Bu haliyle Türkiye’de görece nicedir yaşanan “feylesof” yetismeme sürecini bitirip eserleriyle “kaht-ı felâsife” sorununun nasıl aşılabacağının yolunu göstererek Türk felsefenin önünü açmaktadır. Bu yaptığı iş itibarıyla açığa çıkan felsefedir. Felsefeleri eleştiren nevi şahsına münhasır bir felsefedir. Lakin Koç ona felsefe değil, yukarıda da ifade edildiği gibi, nazariyat demeyi tercih eder.

“Philosophos” da yaşadığı devrin bazı sorunlarına çözümler sunmuştur. Ancak “philosophos”, “hak zemininde hakikâttan taviz vermeyen bir düşünür” olamamıştır. Elbet “hak zemininde hakikâttan taviz vermeme” kapalı bir ifadedir. Gerçekten de “hak zemini” ne demektir, “hakikât” nedir, “hak zemininde hakikâttan taviz verilip verilmediği” nasıl tespit edilebilir, ölçüsü nedir? Soruları çoğaltmak mümkündür.

Toparlarsak, Koç’un yaptığı işin “philosophia” değil, felsefe (hikmet) olması ve onun bir “philosophos” değil de filozof (feylesof/hakîm) olması, yukarıda tevcih edilen suallere nasıl yanıt verilebileceğinin yolunu uygulamalı olarak göstermiş olmasından ileri gelmektedir. Kendisinin “nazariyat” dediği yöntemle yol alması onu Grek-Latin kilise diyarı ile bu diyarın etkisinde kalan “philosophos” ile “philosophos”un icraatı olan “philosophia”dan kesin çizgilerle ayırmaktadır. Lakin bu ayrışma onun bir filozof ve yaptığı işin de felsefe olduğu ithamından kurtaramayacak görünmektedir. Özellikle Türk-İslam düşüncesi bakımından Koç’un ne yaptığı ve yeri üzerine kısa bir değerlendirme, haklı olduğumuzu gösterecektir.

4. Türk İslam Düşünce Geleneği ve Yalçın Koç

Farabi Türk mantığı ile Arapça olarak İslam coğrafyasında felsefeyi kurmuştur. Farabi’nin kurduğu bu felsefe, zamanla neşvünema bulup gelişmiş, görece geç bir dönemde İslam felsefesi olarak tesmiye edilmiştir. Bugün Farabi’ye yaptığı işi, keşke Türkçe yapsaydı diyerek hayıflandığımız vakidir. Sevindirici olan; Farabi’nin eksikliğinin Farabi’den 11 asrı aşan bir süreden sonra Yalçın Koç tarafından giderilmeye çalışılmasıdır.

Yalçın Koç, Türk dili ile felsefe icra eden (theo-logia)²⁶ sistemli bir düşünürdür. Koç kendini bir filozof olarak görmese de bizim yaptığımız “felsefe-philosophia” ayrımı dikkate alındığında onun bir sistem filozofu olduğunu söylemekte kanaatimizce bir beis yoktur. Zira sistem filozofu, felsefenin temel sorunlarına inşa ettiği yöntem ile çözüm sunabilendir. Koç da nazariyat adı verilen düşünüş yoluyla felsefede hâlâ aşılamamış olan bir dizi soruna dikkate değer çözümler sunmaktadır.

²⁶ “Theo-logia”, “teoloji” ile karıştırılmamalıdır. Yalçın Koç, theo-logia’yı “nazariyata dair fikriyat” olarak Türkçeleştirir. Günümüzde yaygın olan “metafizik, ontoloji, ilk felsefe” şeklinde fikriyata mâl olmuş kavramlardan onu ayırır. Bir dinin inanç esaslarını temellendirme çalışması olan “teoloji” ile karışmaması için onu “theo-logia” şeklinde yazar.

Felsefe, bir dil ile icra edilir. Bir dil ise dile dayanır. Dünya üzerinde konuşulan birçok bir dil vardır. Türkçe de bir dildir. Bir milletin kimliği ise dili ile korunabilir. Yalçın Koç, Türk'tür ve Türkçe düşünüp Türkçe yazmaktadır. Bu durumda Yalçın Koç'u doğru anlamak için öncelikle Koç'un konuştuğu Türkçeye bu bağlamda özellikle ıstılahlarına hâkim olmak gerekir. Bir başka ifadeyle; Türkçeye hâkimiyet Koç'un dünyasını idrakte olmazsa olmazdır.

Yalçın Koç, kendine özgü bir kavram dağarcığına sahiptir. Nerdeyse her kavram, yeniden inşa edilmekte âdetâ ihya edilmektedir. Koç'u bu noktada en çok rahatlatan Türkçe'nin özellikle Arapçadan alarak Türkçeleştirdiği kelimelerdir. Bu nedenle yukarıda "Koç'un ıstılahları" ifadesini kullandık. Koç, günümüzde eşanlamlı olarak kullanılan birçok kelime ve kavramı özenle ayırarak yeniden tanımlamaktadır. Ayrıca Koç, her kelimenin kök ve eklerini "tırnak" kullanmak suretiyle ayırarak yazmaktadır. Bunu yapmakla amacının ise, hem bir binek olarak gördüğü kelimeleri yavaşlatmak hem de neyin nerden geldiğini göstermek olduğunu ifade etmektedir.²⁷ Böylece Koç, şahsına özel bu yazım stili ve terminoloji ile eserlerini farklı kılmakta ve iz bırakmaktadır. İzleri okuyabilenler de eser sahibine kolaylıkla erişebilmektedir.

Yalçın Koç, inşâ ettiği nazarî sistem üzerinden sergilediği felsefe eleştirisinde ustalığını ortaya koyarak eserin yapıdan nasıl ayrıştığını göstermeye çalışmaktadır. Zira usta olan eser inşâ eder. Eserine de izini bırakır. Mimar Sina'nın eserlerine sadece bakmayıp görebilenler, bakarkör olmayanlar, izleri okuyarak bu bir Sinan eseri demeleri gibi²⁸, Koç'un eserlerini okuyabilenler de okudukları eserin Koç'a ait olduğunu eserin mantık örgüsünden ve ıstılahlarından kolaylıkla görüp ayırabilir. Demek ki, Koç, bir yönüyle de Türkçeyi ihya ederek bir dil inşâ etmektedir. İnşâ edilen bu dil ile de birçok kavram karmaşasının ve anlam kaymalarının önüne geçmektedir. Koç'un ihya ettiği Türkçe'nin ve inşâ ettiği yöntemin felsefede karşılık bulup yaygınlaşması Türk akademisi için büyük bir kazanım olabilir. Özellikle onun felsefe eleştirisi uyuyan bir geleneğin uyanmasına vesile olacak güçtedir.

5. Yalçın Koç ve Eleştirel Tavrı

Eleştirel yaklaşım, felsefe yapmanın ilkeleri arasında yer alır. Felsefenin bilimden farkı, kendini de eleştirebilen bir etkinlik olmasıdır. Felsefenin eleştirel tavrı, felsefeye karşı mesafeli olanlarca bizzat felsefe karşıtlığı olarak açığa çıkmıştır. Bu nedenle felsefenin hem içerden hem de dışardan eleştiriye maruz kalması, felsefe adına yadırganacak bir husus değildir. Öyle ki bu durum felsefeyi daha cazip hâle getirmiştir.

Felsefe tarihinde felsefe eleştirileri görece yekûn tutar. Burada felsefeye yöneltilen eleştirileri sayıp dökmeyeceğiz. Hatırlatmak istediğimiz ister genel ister özel anlamda ya içerden ya da dışardan bir felsefe eleştiri geleneğinin oluşmuş olmasıdır. Yalçın Koç'u da bu geleneğe eklemlenen bir felsefe eleştirmeni olarak değerlendirmek mümkündür. Gerçekten de Yalçın Koç, sıkı bir felsefe eleştirmenidir. Öyle ki onun felsefe eleştirisi ve inşâ ettiği sistem -Gazali'nin politik görünen bazı gelgitleri dikkate alınmamak kaydıyla- Gazali'ye benzetilebilir.

Gazali, Meşşâî felsefeye özellikle metafizik bağlamda -burada detaylarına girmeyeceğimiz- bir dizi eleştiri yönelterek meydan okumuş ve felsefede bir ihya hareketine girişmişti. Meşşâî felsefe Gazali'nin eleştirileri sonunda gücünü kaybetmiş ve yeni bir felsefenin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Elbette Türk-İslam tefekkür tarihinde yeni bir felsefenin doğması, sadece Gazali'nin felsefe eleştirisiyle kayıtlanamaz. Zira Gazali Meşşâî felsefeyi bir filozof olarak eleştirmedir. Ama Meşşâî

²⁷ Bkz. Koç, Yalçın, *Theologia'nın Esasları*, s. 9.

²⁸ Bkz. Koç, *Anadolu Mayası*, s. 74, 75.

felsefe, döneminde filozoflar tarafından da eleştirildi. Bütün bu eleştiriler neticesinde yeni bir felsefe açığa çıktı.²⁹

Yalçın Koç'un felsefe eleştirisi de öncelikle Gazali'nin Meşşâî felsefeye meydan okuyuşuna benzetilebilir. Ancak Koç'un meydan okuyuşunda saflar Gazali döneminden farklı olarak çok daha belirgindir. Çünkü Koç, Grek-Latin Kilise diyarı ile bu diyarın etkisinde kalan Arap, Fars coğrafyaları da alenen karşısına alır. Koç'a göre sözü edilen diyarlarda açığa çıkan felsefe, sorun çözmekten uzaktır, hakikâte temas etmez, fikriyattan ibarettir. Koç, Grek-Latin Kilise diyarının ve bu diyarın etkisinde kalan diyarlardaki felsefenin fikriyattan ibaret olduğunu bu durumun ise ancak nazariyat yoluyla ifşa edilebileceğini öne sürer. Grek-Latin Kilise diyarı ve onun etkisinde kalan felsefe nazariyatsız olduğundan bunun farkında değildir. Bu nedenle sorunları kılı kırk yaran fikrî mantık esasında dallandırıp budaklandırarak tartışmaya açmaları çözüm sunmamakta, sadece şişkinlik doğurmaktadır.

Koç'un nazariyatı, Gazali'nin dinî ilimler zemininde icra etmeye çalıştığı ihya hareketinin felsefe alanına da yansıtılarak genişletilmesidir. Ancak Koç, Gazali'ye göre çok daha sistematik ve tutarlı görünür. Çünkü oldukça sağlam bir mantık örgüsüne sahiptir. Bu bağlamda Koç, fikriyatın kullandığı, yüklem mantığını eleştirerek alternatif olarak taşıma mantığı olarak da adlandırdığı nazari mantık ile suret nazariyatını inşa etmektedir.³⁰

Gazali'nin eleştirisi taşıma mantığına dayanmaz. Ancak mantık bir yönüyle yöntem anlamını da içerdği için Meşşâî mantığın kullandığı bahsî yöntem -özellikle kıyas esasında nedensellik fikri- eleştirilerek nazari mantık ile uyumlu görünen huzûrî yönteme zemin hazırlanır. Huzûrî yöntem irfan ehli ile İshrâkî felsefe tarafından geliştirilmeye çalışılır. Unutulmaması gereken huzûrî yöntemin izlerinin bahsî yöntemde de mevcut olduğudur. Esasen irfan ehli ya da İshrâkîler Meşşâî gelenekte yeteri açıklıkta işlenmeyen yönü belirginleştirmenin yollarını arar. Ancak ortada nazari açıdan tamamlanmış ya da bütün yönleriyle açıklığa kavuşmuş bir mantık örgüsünden söz etmek zordur. Bu nedenle Yalçın Koç, oldukça dikkat çekici bir ayıklama yaparak tabiri caizse her taşı ince bir işçilikle yerli yerine oturtmaya çalışarak bütüncül bir sistem inşa etmektedir.

Bu Bir Son Söz Değildir

Farabi Türk mantığı ile Arapça olarak felsefeyi, İslam felsefesini kurmuştur. Bugün Farabi'ye yaptığı işi, keşke Türkçe yapsaydı diyoruz. Bu eksikliğin Farabi'den 1100 kusur yıl sonra Yalçın Koç tarafından giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Yalçın Koç, Türk dili ile felsefe icra eden kurucu (inşacı) bir filozofudur. Sistem filozofudur.

Sistem filozofu, felsefe kadim sorunlarına inşa ettiği sistem ile çözüm sunabilir.

Felsefe, bir dil ile icra edilir. Bir dil ise dile dayanır. Dünya üzerinde konuşulan birçok bir dil vardır. Ancak dil tektir. Her bir dil, tek olan dil, temellendirilirse hak olur. Hakikâten iz taşır.

Yalçın Koç, dili sahne, resim ve önerme olarak bir dil olan Türkçe ile inşa ederek dilin sınırlarını, takatini ve işlevini netleştirir.

Netice itibarıyla hak ile hakikâti, gerçek ile gerçekliği birini ötekine indirgmeden hak ile hakikatin, gerçek ile gerçekliğin nazari bakımdan sınırlarını çekerek nereye kadar idrak edilebildiğini gösterir.

Bir milletin kimliği dili ile korunabilir. Türkiye için millet Türk milleti, dil ise Türk dilidir. Yalçın Koç, Türk'tür. Türkçe konuşmaktadır. Türkiye'de yetişmiştir. Konuştuğu dil ile de yetiştiği ülkede

²⁹ Bkz. Toktaş, *Fatih, İslam Düşüncesinde Felsefe Eleştirileri*, Klasik, Üçüncü baskı, İstanbul 2028, s. 1, 2.

³⁰ Koç, Yalçın, *Nazari Mantık'ın Esasları: Theologia İr-Rationalis Üzerine Bir Zemin İncelemesi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2013, s. 9; Koç, Yalçın, *Theologia'nın Esasları*, s. 157.

Türk milletinin bir ferdi olarak nevi şahsına münhasır bir felsefe icra etmektedir. Ancak o, kendisini bir filozof olarak görmemekte yaptığına da felsefe demekten kaçmaktadır.

Büyük felsefe eleştirmeni Gazali de kendine filozof, yaptığı işe felsefe dememişti. Lakin dünya onu büyük bir filozof yaptığı işi de felsefe olarak gördü. Bakalım Koç, anılmak istemediği nitelemeden uzak kalabilecek mi?

Kaynakça

- Adamson, Peter ve C. Taylor, Richard, *İslam Felsefesine Giriş*, Tercüme: M. Cüneyt Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2007
- Asena, G. Ahmetcan, *Turkanlarda (Etrüsk) Tanrı, Ruh ve Ölüm*, Altınordu Yayınları, Ankara 2019.
- Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, Dokuzuncu Baskı, İzmir 2001
- Bayraktar, Mehmet, *Yunanistan'da Saka Türkü Üç Filozof*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe, Sentez Yayıncılık*, İkinci Baskı, İstanbul 2008
- Dönmez, Süleyman, "Emanet Ahlakı ve Yunus", Yunus Emre ve Hikmet Ahlakı (Yunus Emre Felsefe Dizisi 3. Cilt), Yunus Emre Enstitüsü, Ankara 2021
- Dönmez, Süleyman, *Aklın Birlikten Çokluğa Yolculuğu*, Birleşik Yayınları, Ankara 2009
- Dönmez, Süleyman, *Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet: Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı*, Karahan Yayınları, Adana 2025
- Dönmez, Süleyman., Yıldırım, A. Münir, "Bir Türk Ahlak Felsefesi İnşası İçin Kavram Temellendirmesi", *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi (4 - 5 Mayıs)*, Adana 2018.
- Keklik, Nihat, *Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1987
- Koç, Yalçın, *Aklın Kaynağı ve Esası Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2024
- Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2014
- Koç, Yalçın, *Nazari Mantık'ın Esasları: Theologia İr-Rationalis Üzerine Bir Zemin İncelemesi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2013
- Koç, Yalçın, *Theographia'nın Esasları: Teoloji ve Matematik İnşası Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2009, s. 21.
- Koç, Yalçın, *Theologia'nın Esasları: Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008
- Köseoğlu, Nevzat, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 1991
- Kutluer, İlhan, *İlim ve Hikmetin Aydınlığında*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001
- Toktaş, Fatih, *İslam Düşüncesinde Felsefe Eleştirileri*, Klasik, Üçüncü baskı, İstanbul 2028
- Tülüce, Hüseyin Adem, *İslam düşünce Geleneğinde Taşköprülüzâde'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İlâhiyât, Ankara 2023
- Türker, Ömer, *İslam Düşünce Gelenekleri: Kelam, Felsefe, Tasavvuf, Ketebe Yayınları*, İkinci Baskı, İstanbul 2021
- Türker, Ömer, *İslam Felsefesine Konusal Giriş*, Bilay-Lisans Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara 2020

Declaration of Interests (Çıkar Çatışması): The authors declare that they have no competing interest (Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir).

Funding (Finansal Destek): The authors declared that this study has received no financial support (Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Ethics Committee Permission (Etik Kurul İzni): The article does not require ethics committee permission. (Makale etik kurul izni gerektirmemektedir).

